

Värdefull kunskap om Sovjetunionens "barnbarn"

I Kalle Kniiviläs nya bok *Sovjets barnbarn – Ryssarna i Baltikum*, ges en initierad och sammansatt skildring om en verklighet som vi behöver få veta mera om, skriver Anders Mellbourn i denna artikel.

Det allvarligaste hotet mot svensk territoriell säkerhet och fred är att Ryssland skulle få en förevändning att ingripa militärt i någon av de baltiska staterna. Sverige skulle varken kunna eller vilja hålla sig utanför om den ryska ledningen tar sig för att ingripa till stöd för de rysktalande i en öppen konflikt mellan de nationella majoriteterna och de rysktalande som bor i de här länderna.

Sannolikheten för att detta ska ske är enligt alla som yttrar sig låg. Men det kan inte helt uteslutas. Sveriges säkerhetspolitiska huvuduppgift måste vara att försöka se till att den sannolikheten blir ännu lägre. Oavsett om vi är för eller emot svenskt medlemskap i Nato eller hur vi ser på att det svenska militära försvaret måste förstärkas, gäller det att hålla rätt hotbild i fokus.

Därför måste vi också veta mer om ryssarna i Baltikum och hur deras förhållanden utvecklas. Därför är Kalle Kniiviläs nya bok *Sovjets barnbarn – Ryssarna i Baltikum* nödvändig läsning.

FÖRFATTAREN ÄR finländsk journalist verksam på Sydsvenskan i Malmö. Det här är hans tredje bok – alla lika imponerande och synnerligen läsvärda – i snabb följd om Ryssland och ryssar i dag. *Putins folk* (från 2014) vill

ANALYS & APPELL

ANDERS
MELLBOURN

genom möten med vanliga ryssar i olika delar landet förklara vilket stöd presidentens politik har och varför. I *Krim tillhör oss* (från 2015) rapporterar han från Krim efter det ryska övertagandet 2014.

Litet likt Nobelpristagaren Svetlana Aleksijevitj – parallellen är kanske pretentiös men inte orimlig – blandar Kniivilä en mängd möten och berättelser för att ge en sammansatt bild med både härresande vittnesbörd och svårförståeliga lojaliteter. Han ställer också de komplicerande frågorna och förenar reportage med analys.

ESTLAND och Lettland är en tredjedel av invånarna rysktalande, i huvudstäderna Tallinn och Riga cirka hälften. Men inte ens hälften av dessa rysktalande är medborgare. I stället har de permanent uppehållstillstånd, några i Estland samtidigt med att ha valt ryskt medborgarskap. Bara de rysktalande med anförvanter som bodde i länderna före 1940 fick automatiskt medborgarskap vid självständigheten. För ester och letter (mindre så i Litauen där de rysktalande är färre och har medborgarskap) är ryssarna just som bokens titel säger Sovjets barnbarn, ditflyttade som ett led i den 50-åriga sovjetiska ockupationen som militärer och experter i olika sovjetiska utvecklingsprojekt, inte minst inom kärnenergi och kärnvapenprogrammet.

Men som Sovjets barnbarn är de inte automatiskt just ryska. Inte ens i det nästan helt ryskspråkiga Narva direkt vid estnisk-ryska gränsen söder om S:t Petersburg eller i det nästan lika ryskspråkiga Daugavpils i sydös-

traste Ryssland känner de rysktalande någon stark dragning till Ryssland eller skulle självklart bli en femtekolonn vid ett ryskt angrepp.

KNIIVILÄ KONSTATERAR under sina resor och samtal att påfallande många rysktalande i de baltiska staterna stammar från Centralasien, Ukraina eller Belarus. De är delar av en postsovjjetisk rotlöshet både socialt, kulturellt och geografiskt. De skiljer sig i sin syn på Ryssland och det ryska, men få om någon uttrycker en önskan att införlivas under Putins välde. De har det bättre i Baltikum och i EU.

Men de döljer inte en sorg och undran över att det inte är ännu bättre och normalt:

– Hade vi bott i USA så här länge så hade jag förmodligen kunnat säga att jag är amerikan nu... Kanske hade jag kunnat säga att jag är svensk om jag hade bott i Sverige. Men här får jag inte chansen, här får jag hela tiden höra att jag är rysk, säger en ung kvinnlig journalist.

Om Ryssland kan utöva en lockelse på rysktalande i Baltikum är det genom att erbjuda en samhörighet till människor som trots att de och deras familjer ofta bott mycket länge i Baltikum inte känner sig som fullvärdiga medlemmar utan som invandrare i sitt eget land.

HÄR LIGGER alltså den säkerhetspolitiska utmaningen. Avgörande för de baltiska staternas framtid är att de rysktalande kan finna en egen tredje väg som medborgare, bortom rollen som automatiskt medskyldiga till ockupationen och självbildens av

offer för ny baltisk nationalism. De måste uppmanas att bli tvåspråkiga och de baltiska staterna måste i sin tur våga erkänna att de i praktiken är tvåspråkiga.

Förhållandena för de rysktalande har gradvis blivit bättre. Fler lär sig det nationella språket och blir medborgare, allt färre identifierar sig med Ryssland. Men med dagens uppskrivade säkerhetspolitiska läge och aggressivare ryska agerande i Östersjöområdet ökar naturligtvis risken att de baltiska ledningarna igen ser mer misstänksamt på ryssarna i det egna landet. Sam-

» De måste uppmanas att bli tvåspråkiga och de baltiska staterna måste i sin tur våga erkänna att de i praktiken är tvåspråkiga.

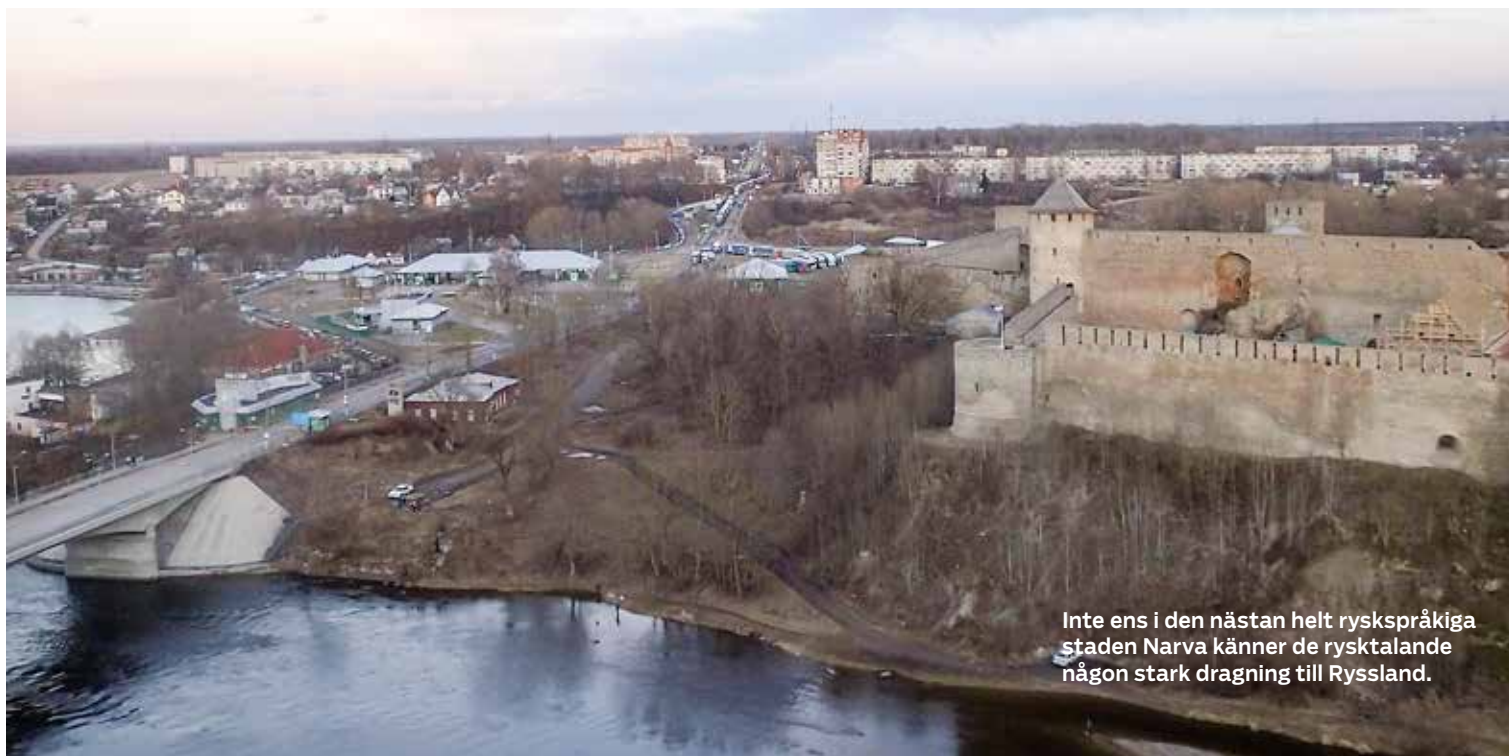
tidigt skulle det ligga i Putins intresse om diskrimineringen av ryssar i Baltikum ökade.

UNDER 1990-TALET gav de nordiska länderna ett starkt stöd åt nationsbyggandet i Estland, Lettland och Litauen. Engagemanget var brett – ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt – och bidrog starkt till att de tre staterna så snabbt kunde bli medlemmar av både EU och Nato. Band knöts mellan vanliga människor och det civila samhället på båda sidor Östersjön. Inte minst viktiga var de kyrkliga kontakterna.

Den nordiska närvaron i Baltikum är fortfarande mycket synlig och tillhör nu det normala. Men med normalisering svalnar inte sällan glöden. Den behöver stimuleras på nytt och då inte minst inriktas på kontakter med rysktalande och verksamheter som främjar samhörigheten mellan de baltiska majoriteterna och de rysktalande.

I en tid av ryska propaganda-offensiver och informationskrigföring, inte minst i syfte att undergräva de europeiska gemenskaperna, blir det avgörande att de rysktalande i de baltiska staterna blir fullvärdiga samhällsmedborgare. De måste få och utveckla självständiga informations- och kulturmöjligheter på ryska och inte ensidigt utsättas för det som framställs i Putins Ryssland. Förhoppningsvis kan vi de baltiska staternas nordiska grannar här medverka i ett konkret konfliktförebyggande som ligger direkt i vårt eget säkerhetspolitiska intresse.

● Fotnot: Sovjets barnbarn – Ryssarna i Baltikum är utgiven på Atlas.

Inte ens i den nästan helt ryskspråkiga staden Narva känner de rysktalande någon stark dragning till Ryssland.